

DE DOCHTERS VAN DE WINTERKONINGIN

VIER PRINSESSEN IN BALLINGSCHAP

DE DOCHTERS VAN DE WINTERKONINGIN

Over de auteur

Eerdere boeken van Nancy Goldstone zijn onder meer *The Rival Queens: Catherine de' Medici, Her Daughter Marguerite de Valois, and the Betrayal That Ignited a Kingdom*; *The Maid and the Queen: The Secret History of Joan of Arc*; *Four Queens: The Provençal Sisters Who Ruled Europe*; en *The Lady Queen: The Notorious Reign of Joanna I, Queen of Naples, Jerusalem, and Sicily*. Ze schreef ook vijf boeken samen met haar man, Lawrence Goldstone. Ze woont in Sagaponack, New York.

Nancy Goldstone

**DE DOCHTERS VAN DE
WINTERKONINGIN**

Vier prinsessen in ballingschap

Uitgeverij Omniboek

Voor Lee en Larry, met alle liefs

Uitgeverij Omniboek
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht
www.omniboek.nl

Copyright © 2018, Nancy Goldstone
Copyright Nederlandse vertaling © 2021, Uitgeverij Omniboek

Oorspronkelijk verschenen onder de titel *Daughters of the Winter Queen* bij Little, Brown

Vertaling Ronnie Boley

Omslagontwerp Suzan Beijer grafisch ontwerp

Vormgeving binnenwerk Studio Mol

Omslagillustratie (onder) Pauwels van Hillegaert, *De prinsen van Oranje met familieleden te paard, uitrijdend vanaf het Buitenhof, Den Haag, ca. 1620-1621*

© Mauritshuis, Den Haag.

Foto auteur Emily Goldstone

ISBN 9789401917612

ISBN e-book 9789401917629

NUR 698

Alle rechten voorbehouden. *All rights reserved.*

Uitgeverij Omniboek vindt het belangrijk om op verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van dit boek is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Blijf op de hoogte van onze nieuwe boeken en schrijf u in voor de nieuwsbrief:
www.omniboek.nl/nieuwsbrief.

Inhoud

Kaart	8
Gedeeltelijke stamboom van de familie Stuart	10
Inleiding	13
DEEL I	17
Elizabeth Stuart, de Winterkoningin <i>Kleindochter van Maria, koningin der Schotten</i>	
1 Een koningsdochter	19
2 Een (bijna) koninklijk huwelijk	36
3 Mevrouw paltsgraaf	55
4 Koningin van Bohemen	71
5 De Winterkoningin	87
6 Hartenkoningin	105
DEEL II	127
De dochters van de Winterkoningin <i>Prinses Elisabeth, Louise Hollandine, Henriëtte Maria en Sophia</i>	
7 Een koninklijke vluchteling	130
8 Kind van licht en donker	140
9 Lelies en rozen	152
10 Een koninklijke opleiding	164
11 De filosoof die op bezoek kwam	178
12 Een schandaal in Bohemen	198
13 Eer en plicht	212
14 Koninklijk verstand en gevoel	232
15 Een les over de passies	240

16 Een hopeloos plan	252
17 De keurvorstin, twee hertogen en een hofdame	272
DEEL III	295
De nalatenschap van Maria, koningin der Schotten	
18 Abdis van Herford	298
19 Abdis van Maubuisson	318
20 Een schandaal in Hannover	340
21 De triomf van de Winterkoningin	366
Epiloog	376
Dankwoord	378
Bronvermelding	380
Beknopte bibliografie	399
Illustratieverantwoording	405
Register	407

*Noch zal min vreugd uw koninklijke hoop ontlenen
aan uw vorstelijke jonkvrouw, wier beeltenis volstaat
om wereldkrijg te doen ontbranden en goede raad
te ruilen voor haar schoonheid; zij zal nadien
een moeder van haar naties zijn, en dan haar prinsen zien
als waren het welhaast rivalen.*

Een voorspellende beschrijving van de veertienjarige Elizabeth Stuart, de toekomstige Winterkoningin, in een gedicht van Ben Jonson, juni 1610.

Ze wordt al lange tijd bewonderd door de gehele academische wereld als een vrouw met een ongeëvenaarde kennis van theologie, filosofie, geschiedenis en de onderwerpen van veelsoortige boeken, waarvan ze er buitengewoon veel heeft gelezen. Ze spreekt vijf talen zo goed, dat er op grond van haar accent discussie zou kunnen ontstaan over welke daarvan haar moedertaal is.

John Toland, secretaris op de Engelse ambassade in Hannover, over de reputatie van Sophia, de jongste dochter van de Winterkoningin, september 1701.

Inleiding

Het kasteel in Fotheringhay, ongeveer honderdveertig kilometer ten noordwesten van Londen, woensdag 8 februari 1587

De dag was ongehoord fraai aangebroken, het duister langzaam verdrongen door de zachte stralen van de winterzon die het reusachtige, grimmig uitzierende middeleeuwse kasteel beschenen dat, bijna vijf eeuwen oud, het omringende landschap domineerde. Het koesterende licht bood echter geen troost aan de mensen die achter de ondoordringbare muren van de citadel schuilgingen, want dit was de ochtend waarop Maria Stuart, koningin van Schotland, terechtgesteld zou worden.

Ze was vier maanden eerder al veroordeeld wegens verraad tegen haar nicht, de Engelse koningin Elizabeth I. Tijdens een proces dat akelige herinneringen opriep aan het gerechtelijk onderzoek naar Jeanne d'Arc was Maria, tegen alle protocol in, de hulp van een raadsman geweigerd zodat ze haar aanklagers alleen tegemoet moest treden. Haar misdaad was niet zozeer gelegen in de bijzonderheden van de beschuldigingen jegens haar, maar in de onverzettelijkheid van haar geloof. In een poging tot intimidatie brulden de ondervragers, mannen die stuk voor stuk goed thuis waren in de ingewikkelde Engelse wetgeving, haar hun vragen zo lukraak toe dat ze die onmogelijk allemaal kon beantwoorden. Het was van essentieel belang dat Maria schuld bekende, maar met haar dappere antwoorden en herhaaldelijke verklaringen van onschuld onthield ze de rechters de bekentenis die ze zo graag wilden. De beproeving van de koningin verschilde alleen in duur wezenlijk van die van de heilige. De inquisitie had maanden nodig gehad om Jeanne, een eenvoudig boerenmeisje, tot de brandstapel te veroordelen. Maria, die zowel koningin van Frankrijk als Schotland was geweest, werd in slechts tien dagen schuldig bevonden en tot onthoofding veroordeeld.

Dat er zoveel tijd verstreken was tussen uitspraak en strafvoltrekking was te wijten aan de voor de hand liggende schroom van Elizabeth I om het doodvonnis van haar nicht te tekenen. Dat was niet zomaar een kwestie van afwegen welke mogelijke gevolgen die handeling zou hebben voor de

buitenlandse politiek van het koninkrijk. De afgezanten van Elizabeth hadden hun licht al opgestoken bij Maria's enig kind Jacobus, de koning van Schotland, en bevestigd dat Jacobus geen represaillemaatregelen zou nemen wanneer Elizabeth tot die uiterste, onomkeerbare stap zou besluiten, mits de executie van zijn moeder geen enkele negatieve invloed had op zijn eigen kansen om de Engelse troon te bestijgen. En hoewel de katholieke koningen van Frankrijk en Spanje via hun gezanten fel tegen de wrede straf protesteerden, waren de ministers van Elizabeth tot de conclusie gekomen hun verzet niet zover te willen doordrijven dat het tot een gewapende interventie ter wille van Maria kwam. Toch aarzelde Elizabeth, de maagdelijke koningin. Het was een serieuze zaak om een medemonarch te laten onthoofden. Het schiep een sinister precedent. Dat besefte Maria zelf ook. 'Alstublieft, beschuldig me, nu ik op het punt sta deze wereld te verlaten en me op een betere voorbereid, niet van aanmatiging wanneer ik u erop wijs dat u zich op een dag voor dit bevel zult moeten verantwoorden,' schreef ze vanuit haar cel in Fotheringhay indringend aan Elizabeth.

Maar de koningin van Engeland had zich er door haar protestantse raadslieden gaandeweg van laten overtuigen dat ze onverbiddeijk moest zijn, en op 1 februari 1587 voegde ze het gezag van de kroon toe aan de uitspraak tegen Maria en tekende het doodvonnis. Vier dagen later, op 5 februari, leverde een koerier dat document in het geheim af in Fotheringhay, en op de avond van 7 februari werd Maria, die zich juist klaarmaakte voor de nacht, bruusk medegedeeld dat ze de volgende ochtend om acht uur de dood zou vinden.

De koningin der Schotten reageerde ingehouden op het nieuws van haar aanstaande executie, niet alleen vanwege de lange duur van haar gevangenschap (ze zat al meer dan achttien jaar in huisarrest) maar ook vanwege haar diepe overtuiging dat het martelaarschap dat haar door Elizabeth werd aangedaan, goed was voor de katholieke zaak in Europa. Daarom maakte ze geen scène, zelfs niet toen haar de diensten van een priester en de troost van de laatste sacramenten werden geweigerd. Ze bleef in alle opzichten kalm en waardig. Haar laatste uren besteedde ze aan het opstellen van haar testament, het toekennen van legaten en het troosten van haar bedienden. Ze verdeelde de weinige persoonlijke stukken die nog over waren van haar ooit zo schitterende huisraad. Ze knielde neer in gebed. En ondertussen hoorden zij en haar bedienden hoe in de grote zaal van het kasteel, ter voorbereiding van de onthoofding, met veel kabaal het houten schavot werd opgebouwd voor het blok waarop zij haar hoofd zou moeten leggen.

De volgende ochtend werd ze kort na achten geroepen voor haar mar-

telgang. Ze verscheen in vol ornaat en in gezelschap van haar kleine huishouding, met voorop een van haar mannelijke bedienden die een kruisbeeld omhooghield. Haar golvende japon was van zwart satijn en fluweel, met hier en daar een oplichtende zweem paars, het symbool van koninklijke waardigheid. Haar kenmerkende roodbruine krullen (een pruik nu, omdat het eigen haar van de vierenveertigjarige koningin inmiddels grijs was) werden omhuld door een kanten sluier die tot de grond reikte en reinheid symboliseerde. De zaal stond vol mensen, zowel functionarissen van het koninklijk hof als leden van de plaatselijke adel, die waren uitgenodigd om getuige te zijn van het onthoofdingstafereel. Ze namen hun plaats in rond het schavot terwijl Maria met kalme majesteit de treden naar haar noodlot beklom. Een zware bijl, het instrument van haar dood, 'zo een waarmee ze ook hout hakken' zei een ooggetuige later, stond op een opvallende plek op de verhoging.

De ceremonie van de staatsexecutie begon. Een protestantse geestelijke was ingehuurd om een boetepreek tegen de koningin te houden en begon aan een lange verhandeling. Maria reageerde door hardop te bidden, eerst in het Latijn en daarna in het Engels, voor de bescherming en opbouw van de katholieke kerk. Na afronding van de twee concurrerende godsdienst-oefeningen werd de koningin van Schotland ontdaan van haar sluier en overjapon, zoals gebruikelijk was. Haar onderrok en lijfje waren van een grove bordeauxrode stof die symbool stond voor het bloed der martelaren, opnieuw een welbewuste keuze. In die kledij werd ze naar het blok gevoerd en knielde ze op de kussens die daar voor dat doel waren neergelegd. Zacht huilend bond haar oudste en trouwste dienstmeid haar meesteres een witte zijden band voor de ogen en verschikte haar haar om de nek te ontbloten. Toen legde Maria haar hoofd op het blok.

Naar moderne maatstaven is onthoofding gruwelijk wreed, maar in de zestiende eeuw was het de executiemethode voor de elite. Omdat het met één snelle slag voorbij was, werd aangenomen dat het lijden tot een minimum beperkt bleef, dus werd alleen degenen met een zeer hoge rang het voorrecht gegund om op deze manier te sterven. Misdadigers en gewone mensen werden vrijwel altijd opgehangen, wat veel langer duurde. Als het gepleegde misdrijf ernstig genoeg was, werd een misdadiger eventueel nog gevierendeeld. De vreselijkste straf, de brandstapel, was voorbehouden aan gevallen van hekserij of ketterij, als een effectieve manier om anderen te ontmoedigen die wellicht in de verleiding kwamen om de heidense leer van de veroordeelde te volgen.

Maar hoe humaan bedoeld ook, de mate van pijn was natuurlijk helemaal afhankelijk van de vaardigheid van de man die de bijl hanteerde, en in dat opzicht had Maria het niet getroffen. De eerste slag miste haar nek

volledig en kwam op haar achterhoofd neer. Ondanks de blinddoek zagen de toeschouwers die dicht bij de verhoging stonden, dat de gezichtsuitdrukking van de koningin veranderde, dat haar mond open en dicht ging van schrik en volgens getuigen de woorden 'Here Jezus, ontvang mijn ziel' vormde. De beul moest zijn bloederige gereedschap lostrekken en hief toen zijn armen voor een nieuwe poging. De tweede slag was beter en trof haar nek, maar kliefde die niet helemaal door. In plaats van het wapen een derde keer te heffen en zijn onhandigheid te erkennen, hakte haar beul simpelweg in het resterende weefsel totdat het hoofd van de koningin uiteindelijk van haar romp viel. Haar lippen bewogen nog toen hij zijn gruwelijke buit voor ieders ogen in de lucht hield en bleven nog tien minuten of langer bewegen, alsof ze zich inspanden om te spreken, voordat ze uiteindelijk stilvielen.

'Zo zal het einde zijn van alle vijanden van de koningin en het evangelie,' luidde het laatste oordeel dat plechtig werd uitgesproken door de voorzittende ambtenaar, die daarmee het formele doodsritueel afsloot. Iedereen die op die februarimorgen in de grote zaal van Fotheringhay aanwezig was, was ervan overtuigd dat Elizabeth haar rivaal definitief had verslagen en dat de naam Maria Stuart vanaf die dag in diskrediet zou raken.

Maar de geschiedenis heeft er een handje van om zelfs de meest zeker lijkende verwachtingen te logenstraffen, want niet de nazaten van de vermaarde koningin Elizabeth I zouden overleven en Engeland besturen. Nee, door een reeks verbazingwekkende spelingen van het lot, die gepaard gingen met gevaar, avontuur, moed, hartzeer en, uiteindelijk, triomf, was het juist Maria's nalatenschap die zegevierde in de persoon van haar onbevreesde kleindochter Elizabeth Stuart, de Winterkoningin, en haar vier dochters, prinses Elisabeth, Louise Hollandine, Henriëtte Maria en Sophia. Van de vrouwelijk tak van deze familie stamt, in een onafgebroken lijn, iedere Engelse monarch af, vanaf George I, via de memorabele Victoria en de onverzettelijke Elizabeth II, tot en met de enorm populaire kinderen van de huidige hertog en hertogin van Cambridge, prins William en Kate Middleton.

Maar hun nalatenschap is zo veel meer dan één enkel koninkrijk. Samen vormden die vrouwen het weefgetouw waarop het prachtige tapijt van Europa is geweven. Het leven van Elizabeth Stuart en haar dochters was op een ingewikkelde manier vervlochten met alle belangrijke gebeurtenissen van hun tijd, niet alleen de politieke krachtmetingen, maar ook de religieuze, artistieke en filosofische bewegingen die in die periode een overheersende invloed hadden en de weg zouden bereiden voor de Verlichting. Zonder die familie is het gewoonweg onmogelijk om de overvloedige, luisterrijke complexiteit van de zeventiende eeuw volledig te begrijpen.

Dit is hun verhaal.

'GOLDSTONE JONGLEERT MEESTERLIJK IN
DIT GOED VERTELDE VERHAAL MET EEN
HEERLIJK LICHT TOUCH.' - *THE TIMES*

Het sprookjeshuwelijk tussen de dochter van de Engelse koning, Elizabeth Stuart, en Frederik van de Palts, de koning van Bohemen, wordt een nachtmerrie als ze al na één winter worden verdreven. Met hun grote kinderschaar gaan ze in ballingschap bij oom Maurits van Oranje.

In Den Haag voeren ze een grootse staat. Elizabeth bedwelmt de Hollanders met haar rijkdom, schoonheid en eruditie. Haar dochters excelleren in Leiden in de kunsten en wetenschappen. PRINSES ELISABETH correspondeert met René Descartes en William Penn maar kan de juiste prins niet vinden en eindigt, omringd door de Europese intelligentsia, als abdis van een lutheraans klooster. LOUISE wordt begeerd vanwege haar schoonheid, en is de zeer begaafde pupil van schilder Gerard van Honthorst, maar sterft te jong voor een carrière in de kunst. De vriendelijke en stille HENRIËTTE trouwt een rijke prins, maar tegen een veel te hoge prijs. Alleen de jongste dochter, SOPHIA, maakt de dromen van haar ouders waar en zorgt dat haar zoon koning van Engeland wordt.

NANCY GOLDSTONE (1957) studeerde geschiedenis aan Cornell University en Columbia University. Ze is gespecialiseerd in de geschiedenis van de middeleeuwen en de zeventiende eeuw. Ze schreef zes boeken, maar dit is haar eerste Nederlandse vertaling.

Uitgeverij Omniboek

www.omniboek.nl

ISBN 9789401917612 NUR 698/680

9 789401 917612